

אינסטינקט, תבונה וחרדה.

מאת

אלאן ווטס

מתוך: This is It

לא עוברים יותר מכמה שבועות מרגע הלידה עד שגוזלים מתעופפים, ברווזונים שוחים, חתלתולים צדים ומטפסים על עצים, וקופיפים מתנדנדים על ענפים. נכון שהיצורים האלה חיים פחות שנים מהאדם, אבל אפילו באופן יחסי, נחוצה להם תקופה קצרה בהרבה מאשר ליצור האנושי התרבותי כדי ללמוד את הכישורים הבסיסיים של החיים. עבורם, עצם הקיום מבטיח לכאורה את כישורי ההישרדות, וניתן כמעט להגיד כי הטכניקות הללו מובנות בתוך גופם. אך אצל בני אדם, הישרדות במסגרת חברה אנושית דורשת שליטה באמנות החשיבה, הלמידה, והבחירה שגוזלת עד רבע ממשך החיים הממוצע של אדם. יתירה מכך, נראה שחיים בחברה מתורבתת מצריכים דרך חשיבה ופעולה השונות לחלוטין מזו של חיות, חרקים וצמחים. נוהגים לכנות זאת, באופן מעורפל למדי, דרך התבונה לעומת דרך האינסטינקט. ניתן לאמר כי ההבדל הוא שפעולה דרך האינסטינקטים היא ספונטאנית, בעוד שפעולה דרך התבונה כרוכה בתהליך קשה של ניתוח, חיזוי וקבלת החלטה.

שתי דרכי הפעולה דורשות כישורים מפותחים מאד, אך נראה שעד כה הביאה דרך התבונה כושר הישרדות גבוה יותר, או לפחות שניצולה כטכנולוגיה האריכה את תוחלת חייו הממוצעת בעשרים שנה. אבל המחיר שהפעולה בדרך התבונה גובה מאיתנו הוא כה גבוה עד כי יש מקום לשאלה האם הרווח שווה את המחיר. כעת אנחנו יודעים שמחיר התבונה הוא חרדה כרונית, חרדה אשר גוברת - עד כמה שהדבר נשמע מוזר - בה במידה שחיי האדם כפופים לארגון תבוני.

סוג התבונה שפיתחנו מביא עמו חרדה בגלל שלוש סיבות עיקריות לפחות.

הראשונה היא שחשיבה תבונית פועלת בדרך של חלוקת עולם ההתנסויות לעובדות ואירועים נפרדים, שחייבים להיות ברמת פשטות שמאפשרת להכרה להתמקד עליהם אחד אחד. ברור עם זאת שישנן אין סוף דרכים לחלוקה ולבחירה של עובדות ואירועים, שהם הנתונים שדרושים לכל תחזית וקבלת החלטה, ולכן כשמגיע רגע הבחירה, תמיד מקנן החשש שמידע חיוני כלשהו לא נלקח בחשבון. לכן אף פעם אין לנו בטחון מלא שהחלטה חיונית בה נקטנו איננה שגויה. וכך, המאמץ המתמיד להשגת בטחון מלא על ידי בדיקה מחודשת של המידע מביא לתסכול והופך לחרדה המיוחדת שאנו מכנים בשם חוש האחריות.

הסיבה השנייה היא שחוש האחריות כרוך יד ביד עם הרגשה מודגשת של קיום כישות נפרדת ועצמאית - מקור לפעילות שאיננו יכול להסתמך על אינסטינקט פשוט או על ספונטאניות כדי לעשות את הדבר הנכון. זו הסיבה שהאדם האינטליגנטי מרגיש עצמאי או מנותק מיתר הטבע, ובעקבות הניסיון, המתסכל תמיד, להבין את הטבע בדרגת דיוק מספקת, הוא חש פחד ועוינות כלפי כל דבר שנמצא מחוץ לשליטת כוח הרצון והשליטה שלו.

הסיבה השלישית היא כי תשומת לב מודעת סוקרת את העובדות והאירועים באופן סידרתי, למרות שהם יכולים להתרחש בו זמנית. חשיבה סדרתית ויצירת תחזיות והחלטות לגבי התנהגות עתידית של סדרת האירועים נותנת לאדם

האינטליגנטי מודעות חריפה *למן*. הזמן נראה לו כהליך בסיסי של החיים אתו צריך להתמודד. מצד אחד הוא יודע שעליו לבצע חישובים מהירים כדי לעכב אותו, אבל בדיקה של הטבע באופן אנליטי, פרט אחרי פרט, מקשה כמובן על פעולה מהירה. בנוסף לכך, ידיעה של העתיד גוררת גם תגובה רגשית למאורעות עתידיים עוד בטרם התרחשו, ולכן גורמת לחרדה, למשל בגלל הידיעה שאדם עלול לחלות ובוודאי שהוא עומד למות בבוא היום. דברים כאלה אינם מטרידים כנראה את היצורים החיים לפי האינסטינקט.

פעילות בדרך התבונה אופיינית במידה גדולה וייחודית לתרבות המערב, אם כי גם תרבויות אחרות פיתחו אותה מספיק כדי שיתנסו באותה בעיה של חרדה כרונית. התרבות המערבית הגיעה ללא ספק לרמה הגבוהה ביותר של הכישורים הדרושים לשליטה במהלך המאורעות על ידי תבונה מאורגנת. הדבר הביא דווקא להחרפה ולא להקטנה של רמת החרדה שלנו. הסיבה היא שככל שניתחנו את הטבע ואת הטבע האנושי ביתר עומק, בה במידה הם נראו לנו סבוכים יותר. כמות המידע המפורט שלנו על העולם היא כה גדולה עד כי כל פרט, כל מקור האחראי לפעולה, רואה שהמידע גדול ממוטת שליטתו, והוא לא מסוגל להשתלט על המידע ללא השענות על שיתוף פעולה עם אחרים, אשר נמצאים, למרבית הצער, מחוץ לשליטתו. שיתוף פעולה דורש אמון ואמונה, אך אמונה היא גישה אינסטינקטיבית; אם לנקוט במונחים מדויקים, אין זה תבוני לסמוך על מה שלא בדקת בעצמך באופן אנליטי.

נובע מכך שבעצם טבעה של התבונה קיים קונפליקט, סתירה, ולכן חרדה. כאמצעי בקרת מודעות, איטי וגוזל משאבים, היא בונה אוסף אינפורמציה שהוא מסובך מדי מכפי שניתן יהיה לתפוס אותו בכלים שלה עצמה, על ידי סקירה סדרתית של אירועים ונתונים אחד אחרי השני. חייבים לתת אמון במחשבים או באנשים אחרים שיסייעו בתהליך: אך כמה צריך אדם לדעת, כמה עובדות צריך לאסוף, לפני שמחליטים לקבל משהו כמשתף פעולה? התבונה, שהיא במידה מסוימת הטלת ספק שיטתית, לא יכולה להגיע רחוק בלי שתהיה חייבת לאמץ אל חיקה גם את המתנגדת הקוטבית שלה - אמונה אינסטינקטיבית. כל עוד אנחנו מתייחסים לתבונה ולאמונה כאל שני דברים שאינם יכולים לדור בכפיפה אחת, קיימת סתירה בלתי אפשרית, כי במידה שהתבונה היא ספקנות שיטתית היא לא מסוגלת לבטוח אפילו בה בעצמה. לכן ברור למה חוסר בטחון עצמי היא החרדה המיוחדת של האדם התרבותי, ומדוע הוא מפתח ללא הרף מנגנונים בדרגת סיבוך גדלה והולכת של מנגנוני אבטחה חוקיים, מנגנוני אל-כשל, בדיקה, בדיקה חוזרת ובדיקה חוזרת לבדיקה החוזרת, לגבי כל פעולה מכרעת. כל המנגנונים הללו מובילים לשיתוק הבירוקרטי שאליו אנחנו כה רגילים. (אני נזכר בתקרית שארעה במחלקה באוניברסיטה של קליפורניה שבה אי אפשר היה להוציא עשרים וחמישה דולר על כתבנית בלי למלא טופס מסובך בשנים עשר העתקים, מתוכם ארבעה בלתי קריאים לחלוטין.)

מלבד החרדה, גם עצם השיתוק המחבל בפעילות שהיא תבונית ובלתי אינסטינקטיבית מביאים לתנועות אנטי-תבוניות בחברה. חוסר סבלנות ותסכול הבאים בעקבות מכשלות כאלה גורמים לדמוקרטיה להצביע את עצמן לדיקטטורות. מתוך מחאה נגד חוסר היכולת לטפל בידע הטכנולוגי העצום בספרות, בציור, ובמוסיקה יוצאים סופרים ואמנים במחול מטורף של שבירת כל החוקים בשם שמחת החיים האינסטינקטיבית. במחאה נגד הערמות הבלתי נסבלות של ניירת לא יצרנית מוכרים עצמם עסקים קטנים לחברות ענק, ובעלי מקצוע עצמאיים לוקחים על עצמם משרה בשכר וללא אחריות. מתוך בחילה כלפי הארגון המסובך של המזכירות הכל יכולה והקפדנות חסרת הדמיון של לימודי הדוקטורט, אנשים בעלי שאר רוח גאוני או כישורים יצירתיים מתקשים יותר ויותר למצוא את מקומם באוניברסיטאות.

חוסר התקווה להעלות תרומה קונסטרוקטיבית לבלגן המאורגן של המערכת הפוליטית-כלכלית גורם גם להמון אנשים לנטוש את המחויבות הפוליטית והחברתית שלהם. הם מניחים לחברה להישלט על ידי מבנה ארגוני אשר משכפל את עצמו כעשב שוטה, ואשר מטרתו וערכו אינם אנושיים ולא אינסטינקטיביים אלא מכניסטיים. מעניין שמערכת הבנויה על סתירה עצמית מטפחת צורות מרד שגם הן סותרות אחת את השנייה.

אין ספק כי הרוח האנטי אינטלקטואלית, אנטי-תבונית היא מן הגורמים לעלייה בעניין שמגלה המערב בפילוסופיות ובדתות של אסיה. בשל סיבות שעליהן נעמוד מיד, אלו הן דרכי חיים אשר בניגוד לנצרות מציעות בראש ובראשונה שחרור ממשברים ומלחצים. הן שואפות להגיע למצב של הרגשה פנימית שבו ניגודים הופכים למשתפי פעולה הדדית במקום שיהיו סותרים אחד את השני, מצב בו אין עוד שום ניגוד בין האדם העצמאי והטבע, או בין התבונה והאינסטינקט. ראיית העולם שלהן היא אחדותית (או, בלשון טכנית יותר, "לא-דואלית"), ובעולם כזה אין שום בהילות נוראית להיות צודק ולא טועה, או לחיות ולא למות. לנו קשה להבין נקודת מבט כזו, בדיוק בגלל שבשבילנו ניגודים סותרים בהכרח אחד את השני, כמו אלוהים והשטן. מושג האחדות שלנו והדרך בה אנחנו פותרים קונפליקטים היא פשוט חיסול אחד משני הצדדים. במילים אחרות, יש לנו קושי לראות את היחסיות או את התלות ההדדית של ניגודים. מסיבה זו המרד שלנו נגד התבונה היתרה מביא תמיד סכנה של מעבר טוטאלי לאינסטינקט.

ואכן, הפתרון של הדואליסט המושבע לבעיית הדואליות הוא התרת הדילמה על ידי התזת אחת מקרניה. זו כנראה תגובה מובנת לקונפליקט אליו הוכנס האדם המערבי הן על ידי הנצרות והן על ידי הרציונאליזם המדעי. הנצרות, אפילו כפי שהיא מובנת על ידי אנשי דת חושבים, בוודאי איננה מהווה תרופה לחרדה. בנצרות, חשוב יש חשיבות עליונה ומוחלטת לבחירה של האדם בטוב או ברע, כי גזר דינו הנצחי תלוי בשאלה הזו. אבל אם אתה בטוח שבחרת בטוב ואתה בין הנושעים, סימן שאתה חוטא בגאווה ואם אתה משוכנע שנידונת לגיהנום אתה חוטא בייאוש. באופן דומה, אלוהים כעקרון הרציונאלי של היקום עומד לצד התבונה ולא לצד האינסטינקט, ובמיוחד בצד התבונה נמוכת-הרוח והמטילה ספק בעצמה - מאחר והאדם הושחת על ידי החטא הקדמון בכל כישוריו, הן החייתיים והן השכליים. כדי להיות שפל רוח, עניו וחף מגאווה יש צורך במאבק מתמיד ועירני בין יצר הטוב של האדם וחלקו המושחת. אלו ללא ספק משימות המצריכות עמידה על המשמר ומאבק הרואי ואנרגטי עד מאד. אך ככל שאנו מפתחים רגישות וערנות, כך מתגבר השיתוק התוקף את הרצון. טבעו של האדם מתגלה והולך כמסובך וחמקמק להפליא, רוע מתחזה לטוב בתחושות מתוחכמות להפליא, ומפרש את הטוב כרע. למרות כל התסבוכת הזו עדיין יש חשיבות עצומה לכך שהאדם יבחר בטוב.

קיימות שתי שיטות ברורות לברוח מן הדילמה. אחת היא להפסיק להיות יותר מדי נבון, יותר מדי קשוב לעובדות המתגלות בהתבוננות פנימית, ולמצוא מפלט בדרך מחשבה ופעולה פורמאלית, קשוחה מסורתית וסמכותית - כאילו לומר "מספיק אם תעשה את הדבר הנכון, ואל תעסוק בפסיכולוגיה מתוחכמת לגבי המניעים שלך. פשוט ציית, ואל תשאל שאלות." הגישה נקראת הקרבת גאוות התבונה. אך כאן אנו עומדים בפני דילמה נוספת, כי הדת של צייתנות תמימה מידרדרת מייד למצוות אנשים מלומדה וקיום חיצוני של חוקי מוסר ללא כל תוכן פנימי. השיטה השניה היא לברוח לרומנטיזציה של האינסטינקטים, הערצת הדחפים המיידיים והתעלמות מהמתנה של רצון והגיון שהיא טבעית לא פחות. למעשה זה נוסח מודרני של הסיפור העתיק של מכירת הנשמה לשטן - זו תמיד דרך מילוט אפשרית מן החרדה והמתח כי ההליכה לשאול יכולה לפחות להיות בטוחה.

ההינדואיזם והבודהיזם הכירו כי דרכו של אדם היא הליכה על חודו של תער, ואין כל מפלט אמיתי מההתנגשויות הגדולות של רגש ופעולה. אך, בניגוד לרוב הצורות של הדתות במערב, הן לא מחפשות מפלט אלא יישוב הסכסוך בחיים האלה. תשובתן קרובה עד כדי הטעיה לגישה של "הכל הולך" שנקוטה על ידי הרומנטיקנים של האינסטינקטים - הדבר נכון לפחות לגבי הצד היותר פנימי ואמיתי של התורות הללו, החלק שדווקא הוא גורם למשיכה במערב. כיוון שהן אכן מלמדות כי טוב ורע, תענוג וכאב, חיים ומוות הנם זוגות התלויים הדדית, וכי ישנו טאו, דרך הטבע או האיזון הטבעי, שממנו למעשה אי אפשר לסטות - ולא חשוב כמה פעולות, שנראות כשגיאות מנקודת מבט מוגבלת, נעשה.

דתות המזרח תופסות את אחדות הניגודים בצורה עמוקה לאין שיעור מזו של הרומנטיקן שלנו שמעניק ערך עליון לפעולה הפזיזה והבלתי מחושבת. הנקודה העדינה והמסובכת שאותה מחטיאים הרומנטיקנים ושאותה לא מסוגלים כלל הרציונאליסטים התבוניים להבין, היא כי **כל** הפעולות והקיום הם בהתאם לטאו, או בדרך הטבע, ואין צורך בשום אמצעים או שיטות מיוחדות לצורך קיום ההתאמה הזו. בלשון הזן, אמצעים כאלה הם כמו "רגליים לנחש", דברים לא רלבנטיים - ואלה כוללים בדיוק את הבחירה בפעולה אימפולסיבית במקום פעולה מחושבת ותבונית. הרומנטיקן מפגין את חוסר הבנתו את הטאו בעצם הניסיון להיות ספונטאני, ובעצם ההעדפה של הטבעי והאינסטינקטיבי לכאורה, על פני המלאכותי והתבוני.

כדי להחליץ מן הקונפליקט בין התבונה לאינסטינקט, צריך ראשית להבין, או לפחות לדמיין, נקודת מבט או גישה יותר התנסותית - חוויתית מאשר תבונית - סוג תחושה יותר מאשר מערכת דעות. המצב הזה נשמע תמיד פרדוקסאלי כשמנסים לבטא אותו במילים, אבל בעת התנסות הוא לא פרדוקסאלי כלל. כל מי שחווה אותו הרגיש תמיד בו זמנית שהוא פשוט ובהיר לחלוטין. אבל לדעתי נכון הדבר לגבי כל התחושות שלנו. כשמתארים את התחושות השכיחות, לא חשים בפרדוקס כי כולנו חוונו אותן, והמאזין יודע תמיד למה אתה מתכוון. אין שום בעיה להבין אותי כשאני אומר "אני רואה אור בגלל השמש". אך נכון **גם** שהשמש היא אור בגלל שאני רואה - במילים אחרות בגלל שאור הוא **יחס** בין העיניים והשמש, ותיאור של **יחס** נשמע תמיד פרדוקסאלי. כשכדור הארץ מתנגש במטאור, אפשר להגיד או שהמטאור נתקל בכדור הארץ או שכדור הארץ נתקל במטאור. התיאור בו אנו נוקטים תלוי בנקודת ייחוס שרירותית, וכך שני התיאורים הנכונים, למרות שהם עשויים להישמע כסותרים.

בצורה דומה, הסתירה בתיאור ההרגשה קיימת רק **לכאורה**, כי כל מה שאני עושה באופן חופשי ותבוני הוא באותו זמן דטרמיניסטי לחלוטין, ולהפך. לכאורה כל דבר הן בתוכי והן מחוצה לי קורה מאליו, אך בה בשעה אני עצמי עושה כל זאת, כי האינדיבידואליות הנפרדת שלי היא פשוט פונקציה, משהו שנעשה על ידי כל הדברים שאינם אני, אך באותה עת כל דבר שאיננו אני הוא פונקציה של האינדיבידואליות הנפרדת שלי. כרגיל אנחנו יכולים לראות את האמת בהרגשות פרדוכסליים לכאורה אלה אם נתבונן בהם בנפרד, אם נתבונן באחד בלי להתבונן באחר בו זמנית. זו הסיבה, למשל, שהנימוקים לטובת רצון חפשי ודטרמיניזם הם משכנעים במידה שווה, למרות שהם סותרים לכאורה. הדבר נכון גם לגבי כל אחת מהמחלוקות הגדולות בפילוסופיה המערבית - הריאליסטים נגד הנומינליסטים, האידיאליסטים נגד המטריאליסטים, וכן הלאה. אנו נכנסים לקונפליקטים וויכוחים בנוגע לבעיות אלו כיוון שהשפה שלנו ודרך מחשבתנו אינם בנויים לתפיסה של יחסים. במילים אחרות, בגלל שהרבה יותר קל לנו לראות ניגודים כסותרים זה את זה מאשר כתלויים הדדית.

התחושה שאני מנסה לתאר היא ההתנסות בדברים ובאירועים כביחס, להבדיל מההתנסות החלקית בדברים ובאירועים בנפרד. פעם אמרתי שאילו יכולנו לתרגם את

תיאורית היחסות המערבית המודרנית להתנסות, היינו מקבלים את מה שהסינים וההודים מכנים בשם "המוחלט" - כמו בזמן שהם אומרים שכל מה שקורה הוא הטאו, או שכל הדברים הם בעלי "מהות" אחת. הם מתכוונים להגיד שכל הדברים נמצאים ביחס אחד עם השני, ולכן אין שום דבר ושום אירוע שעומד בפני עצמו, ולשום דבר אין קיום עצמאי לחלוטין. גם במזרח יש אנשים מעטים בלבד שעבורם יחס היא תחושה ממשית, מעל ומעבר לסתם רעיון. לא נראה לי שנמצא מוצא מהחרדה שנובעת מהקונפליקט בין התבונה והאינסטינקט, בין האדם כרצון מודע לבין הטבע הן בתוכו והן מחוצה לו, אלא אם כן נוכל ממש להרגיש יחס, אלא אם כן תהייה לנו תחושה ברורה שבתור יצור דטרמיניסטי אנחנו חופשיים, ובתור יצור חופש פעולותינו נקבעות באופן דטרמיניסטי. אם אכן נצליח להרגיש בצורה כזו, לא יראה לנו שהשימוש ברצון ובתבונה מביא לקונפליקט עם סביבתנו ומורשתנו הטבעיים.

ברור לחלוטין כי הדרך בה אתה מבצע דברים תלויה באופן מכריע בהרגשתך. אם יש לך הרגשה פנימית שאתה נפרד ומבודד מעולם הטבע, תהיה לך נטיה לנהוג עמו ביחסי איבה ותוקפנות. לא חשוב כל כך מה אתה עושה, אלא איך אתה עושה זאת, פחות התוכן ויותר הסגנון בו אתה פועל. אותו מסר בדיוק יכול להביא תוצאות מנוגדות לחלוטין לפי הסגנון או הנימה שבו ניתן, כמו שרואים כשמובילים או משכנעים אדם אחר. הדבר נכון גם בקשר עם הטבע הדומם ועם טבענו הפנימי - האינסטינקטים והרצונות שלנו. הם ייכנעו לתבונה ביתר קלות ורצון במידה שנחוש איתם הזדהות או, במילים אחרות, שנהייה ביחס אליהם, נרגיש את האחדות שבתלות ההדדית.

תחושת קיום היחסים גם מוחקת פשוט את החרדות הייחודיות של התבונה שנובעות כתוצאה מהרגשה מוגזמת של אחריות אישית לבחירה, ומהפעילות הקדחתנית כנגד הזמן. זו התחושה, שגם אם בצורה מסולפת ומעוותת, היא הדחף הבסיסי של המסורות הדתיות הגדולות של העולם, תחושת אחדות בסיסית עם כל היקום, של זהות העצמי הפרטי עם העצמי הגדול העומד בבסיס כל הקיים.

מדוע, אם כן, אנחנו לא חשים באותו יחס? מדוע תחושת התלות ההדדית ביננו ובין העולם החיצוני איננה העובדה הברורה והשולטת ביותר במודעותנו? מדוע איננו רואים כי העולם בו מנסים או לשלוט, מכלול הטבע הפנימי שלנו והחיצוני לנו, הוא ממש מה שנותן לנו את הכוח לשלוט בכל? מכיוון שאנו מביטים בדברים בנפרד ולא בו זמנית. בעודנו עסוקים בניסיון לשלוט או לשנות את הנסיבות מסביבנו, אנחנו מתעלמים ואיננו מודעים לכך שהמודעות והאנרגיה שלנו תלויים בעולם החיצוני. מצד שני, כשאנחנו נכנסים ללחץ על ידי הנסיבות ומרגישים שגורמים חיצוניים שולטים בנו, אנחנו שוכחים שהמודעות העצמית שלנו היא שמחוללת את העולם החיצוני הזה. כיוון, שכמו שהזכרנו, השמש הופכת לאור בגלל שקיימות עיניים שרואות אותה, קולות קיימים כיוון שישנן אוזניים שמאזינות להם, עובדות מוצקות קיימות כיוון שקיים עור רך שחש בהן. אבל זאת נקודת מבט בלתי שגרתית, ואנחנו מייד מתנערים ממנה, ואומרים: "אהה, אבל לא אני יצרתי את המודעות שלי, את העיניים, האוזניים והעור הרגיש שלי! הם ניתנו לי על ידי אימי ואבי, או אולי על ידי אלוהים".

אך האם לא צריך לבצע אותו ויתור גם כשדברים מתנהלים למישרין, וכשהתבונה המודעת עסוקה בניהול העולם? זאת ועוד, אם המודעות שלי היא דבר שלא נמצא בשליטתי המלאה אלא משהו שניתן לי על ידי הורי, אזי מי או מה הוא ה"אני" ש"אליו" שייכת המודעות הזו? מי אני אם לא מודעות זו שממנה התנערתי זה עתה? ברור לגמרי שאין שום איש קטן בתוכנו שמחזיק את המודעות הזו בנאמנות עבורנו. זו רק צורת ביטוי שלקחנו ברצינות גדולה מדי. וכך, ברגע שהמודעות חדלה להתעלם מעצמה והופכת מודעת לעצמה באופן מלא, היא מגלה שני דברים: (1) שהיא

שולטת בעצמה רק במידה קטנה מאד, והיא תלויה לגמרי בדברים אחרים - אבא ואימא, הטבע החיצוני, תהליכים ביולוגיים, אלוהים ומה שאתה רוצה, ו (2) שאין שום איש קטן בפנים, שום "אני" שהמודעות שייכת לו. אם זה המצב, אם אני לא הבעלים של המודעות שלי, ואם אפילו אין "אני" שיכול להיות הבעלים שלה, לקבל אותה או להשלים אתה, מי לכל הרוחות נמצא בבית כדי להיות קרבן של הנסיבות או שליט העולם? "מה שמטריד אותנו" אמר ויטגנשטיין "היא הנטייה להאמין שהנפש היא מעין איש קטן בתוכנו".

אם נבחן כעת את העדויות של התנסויות מיסטיות, או את מה שכיניתי כאן חוויית היחסים, נמצא כי הדבר קשור טוב ושוב ל"עוני רוחני" - כלומר, לויתור על כל תביעת בעלות, לרבות בעלות על עצמך ועל המודעות. זה ויתור על הבעלות על עולם הטבע החיצוני ועל העולם הפנימי של האורגניזם האנושי. הדבר לא קורה הודות לכוח הרצון, בעזרת עוצמה פנימית, שבכל מקרה לא שייכת לאדם. הדבר קורה כתוצאה מן התבונה כי אין בעל-בית, אין מבקר פנים. הדבר נהיה ברור ברגע שהמודעות שראתה את עצמה בתור מבקר פנים מתחילה לבחון את עצמה, ורואה שהיא לא נותנת לעצמה את הכח לבקרה. כשהיא דוחפת זהו הטבע שמושך; זו לולאה בקשר אין-סופי, שבו משיכה מימין היא דחיפה משמאל.

ברגע שנהיה ברור בצורה כזו כי לי לא שייך כלום, אפילו לא מה שקראתי לו "אני עצמי", דומה הדבר כאילו, אם להשתמש בדברי השליח פאולוס, אין לי כלום אך הכל שייך לי. כשאינני יכול לזהות יותר את עצמי עם האיש הקטן בפנים, לא נשאר לי שום דבר להזדהות אתו - חוץ מהכל! לא קיימת יותר סתירה קלה ביותר בין הרגשה של עלה נישא בזרם ובין שימוש בכל האנרגיה לביצוע פעילות אחראית, כי הדחיפה היא המשיכה. וכך תוך שימוש בתבונה לשינוי מה שנחשב עד כה כדרך הטבע, אדם מגיע להבנה כי זה פשוט שינוי בכיוון, וכל זרימת הנהר עומדת אחוריו.

כל מה שתיארתי היא תחושה סובייקטיבית. היא לא מכתובה שום הוראות מדויקות מהו שימוש הולם בתבונה לשינוי מהלך הטבע ומה איננו הולם, - דבר שתמיד יהיה עניין של דעה ושל ניסוי וטעייה. מה שכן מקבלים הוא מה שלהרגשתי היא הבנה נכונה של הרצף, של ההקשר, שבו אנו עובדים, וזה נראה לי קודם, יותר בסיסי, מן הבעיה של מה בדיוק יש לעשות. האם יש הגיון לעשות משהו לפני שאנחנו יותר מודעים להקשר שבו על הפעולה להתבצע? ההקשר הוא היחסים שלנו עם כל מה שמכונה עולם הטבע האובייקטיבי - יחסים במובן המוחשי, יותר ממיקום תיאורטי ומופשט של כדורי ביליארד, והיחסים האלה עוברים סינון ולא חודרים לתודעה שלנו בשימוש הקיים שלנו בתבונה.

כשם שמדעי הטבע התחילו כמיון מייגע של מיני היצורים השונים ורק לאחרונה התפתחו לידי הבנה אקולוגית, הבנת יחסי הגומלין בין המינים, כך התבונה מתחילה כלא יותר מאשר חלוקת העולם לעצמים ואירועים. חלוקה זו מדגישה יתר על המידה את העצמאות וההיבדלות של הדברים, ואת שלנו, כדבר מן הדברים, מהם. תפקיד מתקדם יותר של התבונה הוא להעריך את יחסי הקשר הבלתי ניפרד בין הדברים שחולקו, וכך לגלות מחדש את היקום כאחדות להבדיל מאוסף של דברים נפרדים. בתוך כדי כך היא תגלה גם את מגבלותיה היא, תגלה כי אין די בתבונה לבדה - כי אין ביכולתה לתפקד, כי אין ביכולתה להיות נבונה, בלי גישה לעולם דרך הרגשה אינסטינקטיבית של ידיעת היחסים כמו שאתה יודע שהמים קרים כשאתה שותה מהם.